

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2025.4.10>**Олександра ЧУЄНКО**

аспірантка кафедри цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, o.chuienko@iapm.edu.ua
ORCID: 0009-0008-4114-1324

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

Статтю присвячено дослідженню правової природи соціальних мереж у контексті цифровізації суспільних відносин та трансформації механізмів реалізації прав людини. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі соціальних мереж як ключового простору публічної комунікації, поширення інформації та формування суспільної думки, що особливо загострилося в умовах повномасштабної збройної агресії проти України та підвищених ризиків для інформаційної безпеки. Проаналізовано стан наукових досліджень у вітчизняній правовій доктрині, який характеризується відсутністю цілісного підходу до визначення правового режиму соціальних мереж та домінуванням галузевих, фрагментарних досліджень.

Метою статті є визначення юридичної сутності соціальних мереж, аналіз чинного законодавства України та актуальних законодавчих ініціатив у сфері регулювання діяльності онлайн-платформ, а також обґрунтування доцільності застосування природно-правового підходу до осмислення цифрових правовідносин. Доведено, що соціальні мережі доцільно розглядати не лише як технічні сервіси або інформаційних посередників, а як самостійний соціально-правовий простір реалізації свободи вираження поглядів, права на інформацію та інших фундаментальних прав людини. Зроблено висновок, що подальше правове регулювання відносин у соціальних мережах має ґрунтуватися на поєднанні конституційних принципів, положень природного права та європейських стандартів захисту прав людини з урахуванням екстериторіального характеру діяльності онлайн-платформ.

Ключові слова: цифрові правовідносини, онлайн-платформа, природне право, відносини в соціальних мережах.

Oleksandra Chuienko. EVOLUTION OF THE LEGAL NATURE OF SOCIAL NETWORKS

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal nature of social networks in the context of the digitalization of social relations and the transformation of mechanisms for the implementation of human rights and freedoms. The relevance of the study is due to the rapid growth of the role of social networks as a key channel of public communication, dissemination of information and interaction between individuals, society and the state. This issue has acquired particular importance in the context of full-scale armed aggression against Ukraine, when social networks have become not only a tool for informing, but also an object of influence on information security, social stability and the implementation of constitutional rights. The evolution of scientific approaches to understanding social networks is analyzed and it is established that the domestic legal doctrine is at a transitional stage of forming a holistic concept of their legal status. Existing research is mostly sectoral in nature and focuses on individual aspects of legal regulation – informational, civil or constitutional, which does not allow to fully reflect the multidimensional social and legal nature of social networks.

The purpose of the article is to determine the legal essence of social networks, analyze the current legislation of Ukraine and current legislative initiatives in the field of regulating the activities of online platforms, as well as to substantiate the feasibility of using a natural law approach as a methodological basis for studying digital legal relations. It is substantiated that social networks should be considered not only as technical services or information intermediaries, but as an independent social and legal space for the implementation of freedom of expression, the right to information and other fundamental human rights, regardless of the level of their positive legal consolidation.

It is concluded that further legal regulation of relations in social networks should be based on a combination of constitutional principles, provisions of natural law and European standards for the protection of human rights, taking into account the extraterritorial nature of the activities of online platforms and the prevention of disproportionate interference in digital communication.

Key words: digital legal relations, online platform, natural law, relationships on social networks.

Постановка проблеми. За останні роки інформатизація та цифровізація досягли свого пікового рівня. Зросла і роль соціальних мереж, які розширюють вплив на суспільство. Особливо загострилась проблема в умовах повномасштабної війни, адже під загрозою, зокрема, опинилась інформаційна безпека. Під час вибору теми враховано, що кризові ситуації підсилюють потребу суспільства у швидкому доступі до новин в режимі

реального часу, а також у відкритій комунікації з державно-владними структурами.

Термін «соціальна мережа» в науковий контекст було введено австралійським вченим Дж. А. Барнесом в 1954 році. Перші сайти для роботи з соціальними мережами з'явилися ще в 1995–1997 роках. Метою їх розробки було виключно надання можливості людям підтримувати комунікацію на відстані. Уже тоді іноземні соціологи, політологи та психологи

розпочали свою дослідницьку роботу над аналізом соціальних мереж.

Дійсно, довгий час існування соціальних мереж не було юридично значущим, тому і лишалося поза науковим інтересом правників. Проте наразі, в епоху стрімкого розвитку технологій та доступності мережі Інтернет, спостерігається проникнення мережевих відносин в усі без винятку сфери життя. Соціальні мережі впливають на інформаційні потоки та здійснюють функції, властиві традиційним інститутам цивільних правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан дослідження соціальних мереж в українській правовій науці можна охарактеризувати як перехідний. Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої роботи цій тематиці, можна відмітити П. С. Іваніцького, К. І. Спасову, Є. О. Харитонову, К. Г. Некіт. Проте цілісна теорія правового режиму соціальних мереж у системі національного та європейського права досі лишається не сформованою. Саме ця доктринальна прогалина створює наукові передумови для подальших досліджень, спрямованих не на поодинокі галузеві дослідження, а на комплексний, міждисциплінарний та концептуальний аналіз їх правової природи.

Метою статті є ретроспективний аналіз чинників, які вплинули на формування у соціальних мереж ряду ознак, які дозволяють визначати їх як правове явище, а також обґрунтування необхідності їх правової регламентації. Крім того, автор ставить перед собою завдання визначити юридичну сутність соціальної мережі, дослідити актуальний стан вітчизняного законодавства, а також обґрунтувати доцільність використання природно-правового підходу для визначення правової природи соціальних мереж. На відміну від наявних досліджень, у статті пропонується розглядати соціальні мережі не лише як об'єкти галузевого правового регулювання, а як самостійний простір реалізації природних прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перше, що потрібно визначити в контексті дослідження правової природи соціальних мереж, це їх юридичну сутність. Соціальна мережа є безперечно комплексним та складним явищем, тому звертаючись до методологічного обґрунтування Є. О. Харитонову, його можна розглядати в трьох різних аспектах. По-перше, як IT-середовище або його сегмент, у якому створюються, забезпечуються можливості спілкування за допомогою інформаційних технологій. По-друге, як

систему соціальних зв'язків, що виникають між користувачами онлайн- (соціальної) мережі. По-третє, як організаційні форми, структури, які надають послуги по забезпеченню користувачам спілкування в онлайн- соціальній мережі. Вчений зазначає, що перший аспект є суто технічним, тому у своєму дослідженні розглядає другий та третій, а також пропонує окрему увагу приділяти зв'язкам всередині платформ (між користувачами та провайдерами), а також зовнішнім – з державними органами та організаціями [1, с. 5].

Традиційно правова природа будь-якого явища визначається через дві категорії – поняття та ознаки, які виводяться науковцями керуючись приписами законодавства. Варто відзначити, що у вітчизняному законодавстві термін «соціальна мережа» не закріплений.

В контексті питання необхідності встановлення правового регулювання відносин, що складаються в соціальних мережах, варто відзначити, що воно дозволить забезпечити систему контролю та регулювання, які спрямовані на захист окремих осіб і загалом суспільства від деструктивних процесів, що можуть бути спровоковані хибною інформацією, викладеною в соціальних мережах [2, с. 566].

Діяльність користувачів у соціальних мережах породжує низку правовідносин, дотичних до різних галузей права. Так у межах інформаційного права соціальні мережі досліджуються здебільшого як канали поширення інформації та об'єкти інформаційної безпеки, особливо в контексті протидії дезінформації, пропаганді та інформаційним впливам у період збройної агресії проти України.

У площині цивільного права аналізуються переважно договірні відносини з користувачами, захист честі, гідності та ділової репутації, а також порушення авторського права у цифровому середовищі. При цьому соціальна мережа часто розглядається як технічний посередник або сервісний провайдер, що не відображає її фактичної ролі у формуванні та модерації інформаційного контенту.

Окремий напрям досліджень сформувався у сфері адміністративного та конституційного права, де соціальні мережі вивчаються у зв'язку з реалізацією свободи слова, права на інформацію та допустимих меж їх обмеження. В цих працях простежується тенденція до використання положень теорії природного права та конституційних гарантій прав людини як методологічної основи для оцінки правомірності втручання як держави, так і приватних платформ у цифрову комунікацію.

Поширеною серед науковців є позиція, згідно з якою відносини у сфері інтернет-мереж мають новітню юридичну природу, яка ще знайшла свого сталого законодавчого оформлення. Таким чином, у цій сфері треба спиратися на норми природного права і Конституції України в розрізі прав, і свобод людини.

Ми звертаємося до концепції природного права, яка відіграє першочергову роль у дослідженні нових цифрових правовідносин, оскільки дозволяє вийти за межі формально-нормативного підходу та оцінювати соціальні мережі як простір реалізації фундаментальних прав людини. У цьому контексті позитивне право має виконувати функцію інституціоналізації тих правових можливостей, які вже об'єктивно сформувалися у цифровому середовищі.

А. В. Чукаєва досліджуючи регулювання діяльності платформ соціальних мереж вказує, що функціонування сучасних мережвих інтернет-ресурсів ґрунтується на реалізації прав людини як універсальних конституційних засад взаєморозуміння в соціумі [3, с. 128].

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, тому діяльність держави повинна бути спрямована на їх захист, що наразі має відбуватися і в онлайн-вимірі [4]. Крім того, соціальні мережі зараз надають змогу швидко отримати доступ до відомостей, фактів про осіб, події чи явища, тобто виступають потужним реалізатором конституційного права на інформацію.

Звісно, запровадження чіткої і всеохопної регламентації соціальних мереж автором вбачається неможливою. Одна з причин пов'язана з дією нормативно-правових актів у просторі. Нормативно-правові акти державного рівня поширюються на територію конкретної держави. Соціальні мережі, у свою чергу, функціонують за екстериторіальним принципом, маючи власні правила спільноти та системи модератії.

У контексті формування правового регулювання відносин у соціальних мережах доцільно враховувати позицію В. Dainow, який розглядає кіберпростір як безпрецедентне соціально-правове явище, що не має історичних аналогів. На думку автора, відсутність досвіду функціонування зрілої, повністю сформованої мережі інформаційно-комунікаційних технологій унеможливило ефективне використання ретроспективних або утилітарних моделей правового прогнозування. З огляду на те, що соціальні мережі

розвиваються швидше, ніж позитивне право, а їх правила формуються значною мірою шляхом спонтанних практик користувачів і приватного платформного регулювання, оцінка їх правового впливу виключно з позицій передбачуваних наслідків є проблематичною.

У зв'язку з цим В. Dainow обґрунтовує доцільність звернення до концепції природного права як «єдиного життєздатного теоретичного підходу до осмислення сучасних і майбутніх викликів кіберправа, що дозволяє оцінювати регулювання відносин в соціальних мережах крізь призму фундаментальних прав і свобод людини» [5].

Влучно зазначає М. Р. Чалабієва, що електронні соціальні мережі – це той потужний результат перенесення наявних моделей соціальних взаємодій у медіа-вимір, шляхом повноцінної реалізації конституційних прав людини, що потребує обов'язкового правового регулювання з боку держави, яке має ґрунтуватися на безпечному підході до користування соціальними мережами, гарантуванні та захисту прав людини у Інтернеті [6, с. 46].

Аналізуючи наявні акти законодавства відмітимо Закон України «Про медіа» [7], Закон України «Про електронні комунікації» [8], Закон України «Про авторське право і суміжні права» [9], Закон України «Про рекламу» [10].

Так, у Законі України «Про медіа» міститься визначення, що характеризує сервіс, що забезпечує своїм користувачам за їхнім запитом можливість зберігання та поширення користувацької інформації для необмеженого кола осіб, якщо такі зберігання та поширення не є незначною та суто допоміжною функцією іншого сервісу та з об'єктивних і технічних причин не може використовуватися без такого сервісу. Такий сервіс в законі названо платформою спільного доступу до інформації [7].

Разом з тим, у вищезазначених законодавчих актах закріплені ряд інших термінів. До прикладу, віртуальна електронна комунікаційна мережа, веб-сайт, веб-сторінка, обліковий запис, цифровий контент (електронна (цифрова) інформація). Досить проблемним питанням залишається термінологічна і сутнісна неузгодженість цих понять.

К. І. Спасова у своєму дослідженні розглядає проблематику розмежування понять «сайт соціальної мережі» та «служба соціальної мережі». Сайти соціальних мереж пропонуються визначати як різновид соціальних медіа, тобто веб-служби, які дозволяють приватним особам створювати публічні чи напівпублічні профілі на обмеженому форумі, складати списки інших користувачів, з якими вони мають спільне з'єднання, а також мають мож-

ливість переглядати та переходити зі списку своїх з'єднань до списку інших користувачів в рамках веб-сайту. Під службою соціальної мережі (англ. social networking service) розуміється веб-сайт або інша служба у веб, яка дозволяє користувачам створювати публічну або напівпублічну анкету, складати список користувачів, з якими вони мають зв'язок та переглядати власний список зв'язків і списки інших користувачів. Природа та номенклатура зв'язків може різнитися залежно від системи [11, с. 106].

Варто також зазначити, що 25 березня 2024 року було зареєстровано «Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація» [12]. Зазначеним законопроектом пропонується змінити та доповнити ряд положень ЗУ «Про медіа», зокрема щодо розширення кола суб'єктів у законодавчому регулюванні та юрисдикційних вимог, встановлення додаткового обсягу обов'язань що накладаються на платформи, призначення іноземними платформами законного представника на території України, відповідальності платформ та обмеження їх діяльності під час збройної агресії.

Проте у юридичному висновку, наданому відділом співробітництва у сфері свободи слова Ради Європи надана ґрунтовна оцінка його відповідності міжнародно-правовим документам та рівню виконання Україною євроінтеграційних зобов'язань у цифровій сфері; відзначено ряд недоліків законопроекту.

Деякі формулювання визначені надто загальними, без жодних запобіжників для захисту інтересів платформ та їх користувачів, а запропонований порядок реалізації обмежень є непропорційним та надміру жорстким заходом, який може паралізувати роботу багатьох державних органів та фінансових установ.

Законопроект пропонує ввести в національне законодавство нового суб'єкта: платформи спільного доступу до інформації, через яку поширюється масова інформація, визначивши їх як «платформи спільного доступу до інформації, на яких створюються і функціонують облікові записи (сторінки, канали тощо) користувачів, через які поширюється масова інформація». Це визначення є відсутньою нормою до чинного визначення платформ спільного доступу до інформації – пункту 39 частини першої статті 1 Закону України «Про медіа».

Тобто, новий суб'єкт за змістом і функціями повністю дублюватиме платформи спіль-

ного доступу до інформації, а його законодавче визначення створить додаткові колізії в правовому полі. Більше того, Законопроект пропонує визнати такі платформи суб'єктами у сфері медіа, що суперечить їх технічній та правовій природі. До прикладу, ЄСПЛ у масиві судових справ, що стосуються Інтернет-посередників, наголосив, що до них незастосовний правовий режим відповідальності медіа.

Автори висновку акцентують увагу на необхідності впровадження комплексного регулювання платформ на території України. Обов'язковим напрямом роботи є внутрішнє узгодження термінології Законопроекту без запровадження нових категорій суб'єктів і змішування правових режимів, які застосовуються до медіа та онлайн-платформ. Крім цього рекомендується забезпечити компетенцію національного регулятора розглядати питання, пов'язані з регулюванням онлайн-платформ, відповідно до стандартів ЄС і Ради Європи, враховуючи конституційні засади створення таких незалежних регуляторів і необхідність внесення змін після скасування воєнного стану; виключити зі сфери спільного регулювання положення, які не підлягають додатковому тлумаченню та інтерпретації на національному рівні; узгодити вимоги щодо прозорості зі стандартами ЄС і Ради Європи; забезпечити оприлюднення даних про структуру власності у форматі відкритих даних і ліцензій; виключити із підстав для заборони використання платформ спеціальними суб'єктами публічного та фінансового секторів порушення щодо невидалення контенту на запит Національної ради через можливість створення надмірних обмежень; узгодити процедуру застосування заходів реагування із судовою практикою ЄСПЛ, забезпечивши необхідні гарантії [13].

Висновки. Соціальні мережі на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства трансформувалися з технічних засобів комунікації у самостійний соціально-правовий простір, у межах якого формуються багатовекторні правовідносини, пов'язані з реалізацією фундаментальних прав людини. Їх зростаючий вплив на інформаційні процеси та суспільну комунікацію зумовлює необхідність комплексного наукового осмислення їх правової природи.

Встановлено, що наявні доктринальні підходи в українській правовій науці мають фрагментарний характер і зосереджуються переважно на окремих галузевих аспектах правового відносин в соціальних мережах. У цьому контексті обґрунтовано доцільність

застосування концепції природного права як методологічної основи дослідження, що дозволяє розглядати соціальні мережі як простір реалізації свободи вираження поглядів, права на інформацію та інших основоположних прав незалежно від рівня їх позитивно-правового закріплення.

Проаналізований стан національного законодавства та законодавчі ініціативи свідчать про наявність термінологіч-

них і концептуальних неузгодженостей, а також ризиків непропорційного втручання у цифрову комунікацію. Подальше правове регулювання відносин, що складаються в соціальних мережах має ґрунтуватися на поєднанні конституційних засад, принципів природного права та європейських стандартів захисту прав людини з урахуванням екстериторіальної природи діяльності онлайн-платформ.

Література:

1. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайніві соціальні мережі: монографія / за ред. Є. О. Харитоновна, О. І. Харитоновна; уклад. Б. В. Фасій; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Юридична література, 2018. 176 с. (Серія «Цивілістика та ІТ-право»).
2. І. В. Єфіменко. Досвід іноземних країн у правовому регулюванні соціальних мереж. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 8 (36). С. 564–572.
3. А. В. Чукаєва. Регулювання діяльності платформ соціальних мереж: свобода слова VS відповідальність за контент (аналіз українського та європейського підходів). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. № 3 (62). С. 67–72.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#top>.
5. Brandt Dainow. What can a medieval friar teach us about the internet? Deriving criteria of justice for cyberlaw from thomist natural law theory. *Journal of Philosophy & Technology*. 2013. № 110. С. 459–476.
6. М. Р. Чалабієва. Соціальні мережі як засіб реалізації прав людини в Україні. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2019. С. 46–49.
7. Про медіа: закон України від 13.12.2022 р. № 2849-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.
8. Проелектронні комунікації: закон України від 16.12.2020 р. № 1089-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>.
9. Про авторське право і суміжні права: закон України від 01.12.2022 р. № 2811-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
10. Про рекламу: закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр/conv#Text>.
11. К. І. Спасова. Деякі проблеми правового забезпечення функціонування онлайнівіх соціальних мереж. *Науковий вісник публічного та приватного прав*. 2019. № 2. С. 104–110.
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація
13. Юридичний висновок щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація» від 20.05.2025 р. № LEX_2025_09. URL: <https://rm.coe.int/lex-09-legal-opinion-ukraine-ua/1680b5ebc6>.

Дата першого надходження статті до видання: 23.11.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025